

DET NYA NORMALA

Tillägg till omvärldsanalys 2020 - 2030

5

Piteå kommun 2021
Samhällseffekter utifrån Coronapandemin

Innehåll

Vi ska navigera säkert mot framtiden	2
Sammanfattning av omvärldsanalys 2020 - 2030 "I brytningens tid"	3
Det nya normala i pandemins spår	5
Arbetsliv.....	5
Vardagsliv och konsumtion	7

Denna omvärldsanalys är ett tillägg till Piteå kommuns omvärldsanalys 2020 – 2030. Dessa två dokument ska ses som komplementär. För en mer ingående bild och källhänvisningar hänvisas till huvuddokumentet.

Piteå 2021-02-20

Ansvarig för sammanställning av omvärldsanalysen är:

Christer Lindström

Processledare, kommunledningsförvaltningen

christer.lindstrom@pitea.se

Vi ska navigera säkert mot framtiden

2020 har inte varit något normalt år. Coronapandemin har varit en utmaning utöver det vanliga och vi har alla, både privat och professionellt, varit tvungna att anpassa oss.

Detta har satt spår i hur vi uppfattar världen och på våra förväntningar. Hur vi människor som kollektiv uppfattar världen har även stark påverkan på vad vi gör och hur vi i slutändan formar densamma. Som anställda i den offentliga sektorn påverkar vårt jobb alla människor i vår omgivning, varje dag vi går till jobbet formar vi vårt närområde.

För att kunna möta framtidens utmaningar och ta tillvara möjligheter är det av största vikt att vi som kommun har idé om hur framtiden kommer att se ut. Man kan likna utvecklingstrenderna i omvärlden som en stor och vild flod. I detta sammanhang är Piteå kommun en liten jolle och vi behöver ett sjökort för att navigera rätt och inte gå på grund.

Att förutse exakt hur framtiden kommer att se ut är givetvis en omöjlig uppgift, däremot kan vi ta ut en ungefärlig riktning på vars vi ska bege oss. Det enda vi kan vara helt säkra på är att morgondagen inte kommer att vara som idag. Varje trend som beskrivs i denna publikation har även en potentiell mottrend som kan hindra eller helt enkelt föra in utvecklingen på ett nytt spår.

Omvärldsanalysen utgår från flera olika källor och beskriver hur andra bedömare i omvärlden ser på framtidens utmaningar och möjligheter. Utifrån den bilden formar Piteå kommun strategier och planer för hur vi behöver navigera för att nå Piteå kommuns vision och mål.

Denna omvärldsanalys är ett tillägg och en fördjupning till Piteå kommuns omvärldsanalys 2020-2030 kallad I brytningens tid. Slutsatser och beskrivningar i denna bedöms fortfarande vara aktuella.

Coronapandemin, som förutom stort lidande och stora uppoffringar medan den pågår, kommer att påverka utvecklingen länge framöver. Vissa av de trender som redan identifierats har tagit stora kliv framåt när vi nu tvingats ta steget och göra förändringar. På många områden har befintlig teknik redan funnits men nu fått en mycket större efterfrågan.

Omvärldsanalysen är ett underlag för kommunens övergripande verksamhetsplanering och det är min förhoppning att den även ska användas som ett diskussionsunderlag på verksamhetsnivå. Hur påverkar de trender som beskrivs din verksamhet om 5 eller 10 år?

Leif Vikman

Kommunchef

Sammanfattning av omvärldsanalys 2020 - 2030 ”I brytningens tid”

I omvärldsanalysen ”I brytningens tid” beskriver vi att vi lever i en brytningstid där normer, värderingar och strukturer utmanas och ifrågasätts. Denna förändring drivs till största del av den snabba digitaliseringen och tekniska utvecklingen. Den digitala transformationen ger rätt hanterat många nya möjligheter men gör också att medborgarnas krav på oss som kommun blir skarpare. Detta kräver att kommunen följer utvecklingen och anpassar teknik, arbetsätt och bemötande till denna nya situation. Många olika nya tekniklösningar har gått från att vara konceptlösningar för specialintresserade till att vara mogna att lanseras på bredfront i samhället.

Demografiska utmaningar

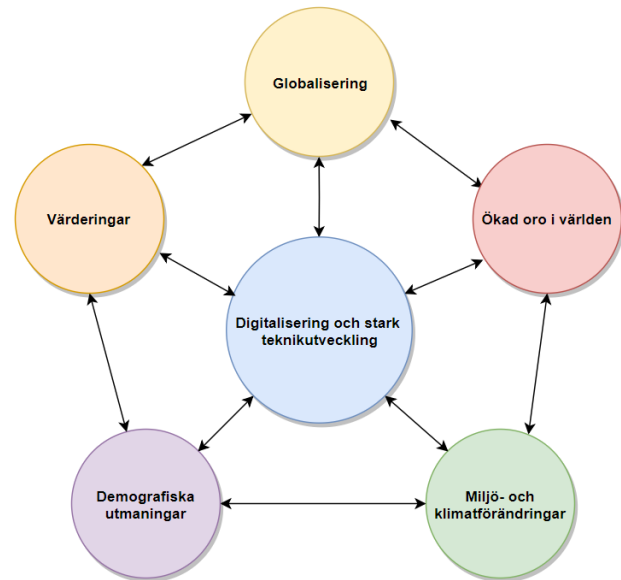
Andelen av befolkningen som är i arbetslivet minskar, framför allt antalet pensionärer ökar men även andelen i skolålder. Extra kännbart för den kommunala verksamheten och ekonomin är att andelen över 80 år, som har större vårdbehov ökar kraftigt. Detta leder till att det kommer bli konkurrens om arbetskraften och Piteå kommun behöver få inflyttning av personer i arbetsför ålder. Flytt mönstren har senaste åren förändrats, tidigare flyttade människor till orter där det fanns arbete, idag är livsmiljön allt viktigare. För att vara en attraktiv ort krävs att närregionen erbjuder både trygghet och puls samt både natur- och stadsupplevelser.

Miljö- och klimatförändringar

De av mänskligheten orsakade klimatförändringarna med en global uppvärmning är ett faktum som kommer att leda till konsekvenser såväl natur- och djurliv som samhällsplanering. Detta gäller inte minst hos oss långt norrut, där uppvärmningen är nästan dubbelt så stor som ett genomsnitt globalt. Uppvärmningen kommer inte bara innebära att klimatzonerna flyttas norrut utan kommer även att ge ett klimat med mer nederbörd och fler extrema vädersituationer. Globalt finns stora farhågor att ändrat klimat kommer att öka oroligheten i världen och skapa stora omflyttningar från mer eller mindre obeboeliga områden. Piteå kommun måste förutom att ta sitt ansvar för att, i enlighet med internationella och internationella riktlinjer, minska påverkan på klimatet även ta höjd för ändrade förhållanden i all samhällsplanering.

Globalisering i förändring

Den kanske starkaste trenden sedan andra halvan av 1900-talet är globaliseringen. Sverige som ett litet men exportstarkt land har dragit stora fördelar av den ökade internationella handel som den medfört. Globaliseringstrenden har komplicerats något de senaste åren. Samtidigt som den ekonomiska makten har rört sig österut, där vissa bedömare finner det sannolikt att Kina och Indien kan stå för uppåt 50 av världens BNP år 2060, har fler protektionistiska röster höjts i västvärlden. Fortfarande ökar dock både globaliseringen och frihandel, vilket fört med sig ett ökat välstånd i många utvecklingsländer.

Ökad oro i världen

Antalet människor i världen som är på flykt undan krig och katastrofer har inte varit så högt sedan andra världskriget som just nu. Detta samtidigt som Sverige och Europa kraftigt har stramat åt sin tidigare relativt generösa invandringspolitik. Det finns idag inga tecken på att detta skulle förändras. Piteå har i ett nationellt perspektiv en väldigt låg andel utrikesfödda medborgare.

Befolkningsökningen i Piteå det senaste decenniet har dock till stor del bestått av ett överskott på inflyttning av utrikes födda. Med en minskad invandring blir det ännu viktigare att ge de som kommer hit en tydlig väg in i samhällsgemenskapen med relevanta kunskaper som är attraktiva på arbetsmarknaden om Piteå ska nå sitt mål att öka befolkningen i arbetsför ålder.

Värderingsförändringar

Utvecklingen går mot en tilltagande individualisering av samhället. Vi kan var och en lätt ta reda på information, behovet att få service utförd på "mitt sätt" är en trend i samhället, vilket gör att även kraven på kommunens tjänster förändras. En stark utveckling av tjänster och produkter i digitaliseringens spår gör att även kraven på välfärdstjänsterna ökar. Varför kan jag inte använda välfärdens tjänster hela tiden när jag kan göra mina bankärenden dygnet runt, eller varför litar inte kommunen på mig när jag blir betrodd att handla med självscanning på ICA.

Tilliten mellan människor i ett samhälle har stor betydelse för dess utveckling. Delaktighet och förtroende för kommunen och andra offentliga institutioner stärker även den mellan mänskliga tilliten. Piteå och Sverige har en hög generell tillit men den har minskat något senaste åren. Organisationer idag lever i en glasbox där interna värderingar och värdegrunder till stor del på verkar omgivningen bild av organisationen. Öppna forum och recensioner har fått en ökad påverkan.

Genom att internt jobba med tillit i styrsystem och verksamhet, med öppenhet som en norm kan kommunen öka den generella tilliten.

Digitalisering och Stark teknikutveckling

Digitalisering är idag en självklar del av ett modernt och attraktivt samhälle och påverkar oss både som privatpersoner och i våra yrkesroller. Medborgarnas förväntar att tjänster ska vara uppkopplade och tillgängliga alla tider på dygnet ökar. Om det offentliga inte är proaktiva i sin roll som samhällsbyggare och erbjuder samma service som erbjuds i övriga samhället riskerar förtroendet hos medborgarna att försämrats. Automatisering, tillit och service är nyckelord i framtagandet av digitala tjänster och samhällsplaneringen i stort.

Automatiseringen och elektrifieringen inom transporter, oberoende om det är människor eller varor utvecklas snabbt och måste beaktas i samhällsbyggnaden.

Digitaliseringen kommer påverka såväl efterfrågan som organisering, kompetensbehov och arbetsätt. Kunskap och förmåga att förstå och tillämpa ny teknik och nya regelverk blir allt viktigare för Piteå kommun. Öppenhet, integritet och säkerhetsfrågor är viktigt att ha med sig i digitaliseringen.

Det nya normala i pandemins spår

Pandemin har ändrat våra levnadsmönster drastiskt under senaste året. Detta har och kommer att förändra våra preferenser, det som tidigare varit nischföreteelser har blivit normen och tidigare beteenden kommer minska i omfattning. Ändra beteenden tar vanligtvis lång tid, gamla mönster känns hemvana och även om de inte är det mest effektiva sättet eller det sätt som ger mest lycka fortsätter vi med det för att det är tryggt och enkelt. Pandemin har på många områden tvingat oss in i nya mönster som på vissa områden drivit på utvecklingen. Allt är givetvis inte positivt på flera områden gav det gamla invanda större nytta medan på andra är förändringen här för att stanna.

Arbetsliv

Delvis **hemarbete blir det nya normala**, åtminstone för de yrken där detta är möjligt. Det är fortfarande väldigt svårt att vara barnskötare eller storkökskock på distans. Drygt hälften av svenska anställda arbetar dock hemifrån heltid eller deltid under pandemin och ca en tredjedel enbart hemifrån.¹ 70 % trivs bra med det och 73 % skulle föredra att jobba både hemifrån och på ordinarie arbetsplats efter pandemin. 78 % av anställda rapporterar att de upplever att sin levererade prestation ökade eller varit konstant vid hemarbete och 3 av fyra företag i en internationell studie uppgav att de kommer att skifta till arbete hemifrån framöver.² 48% upplever mer balans i livet som helhet (worklife balance). De mest negativa aspekterna med hemarbete är att man saknar det sociala samlivet med kollegor, man tycker att internkommunikationen har en negativ påverkan med hemarbete. Faktorer som påverkar hur mycket man arbetar hemifrån är utbildningsnivå, arbete, inkomst och boende på landsbygd eller stad.³

Hemarbete har inte minst påverkat skolan, elever på gymnasienivå har under långa perioder enbart haft hemarbete. Detta har tvingat skolan och lärarna att snabbt ställa om och utforska möjligheterna med arbete på distans.

Eftersom en stor andel önskar ha möjlighet att jobba hemifrån kommer det vara en viktig del för att attrahera arbetskraft framöver. Det kommer även att ställas större krav på kontorsmiljön, den ska erbjuda något mer än hemmaarbetsplatsen för att inte tappa ännu mer i betydelse. Kontoret 2019 kommer inte vara samma som kontoret 2023.

Frågor:

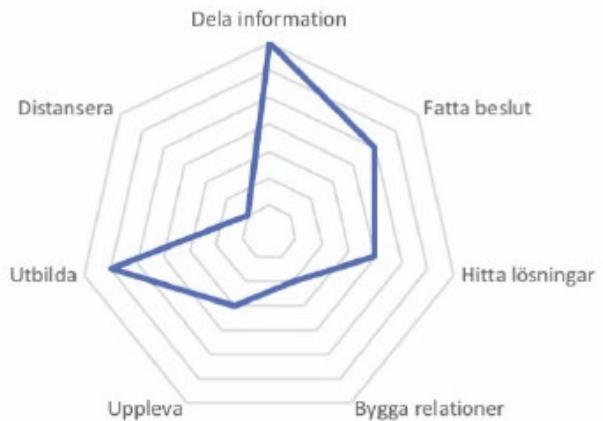
- *Hur anpassar vi arbetsplatsen så att den erbjuder något mer än hemarbetsplatsen?*
- *Hur säkerställer vi att hemarbetsplatsen erbjuder goda arbetsförhållanden?*
- *Hur säkerställer vi ett gott ledarskap på distans?*
- *Hur möjliggör vi en intern kommunikation, underlättar samverkan och bygger gemenskap på distans?*
- *Hur tillvaratar vi de lärdomar som skett inom skolan med distansundervisning?*

¹ Netigate - Hur vill svenska anställda att arbetsgivare hanterar hemarbete efter pandemin?

² Checkpoint security - Cyber security in the age of coronavirus

³ Internetstiftelsen – Svenskarna och Internet 2020.

Digitala distansmöten blir det nya normala. Vi kommer dock inte sluta träffas fysiskt men för att det ska ske måste det finnas ett uttalat skäl för det. Olika typer av möten passar olika bra för att digitala träffar⁴. Möten som handlar om att relationer gör sig fortfarande bäst i fysisk form eftersom en del av samspelet begränsas (än så länge i alla fall) av tekniken. Närmare 8 av 10 internetanvändare har använt videosamtal under tredje kvartalet 2020⁵. Nya verktyg och tekniker utvecklas ständigt för att möta nya behov av digital samverkan. Ett sådant exempel är Magic Leap som med sin "Spatial Computing" gjort det möjligt att genom VR/AR-teknik att sitta runt samma bord och titta på samma 3D-skiss, fast man befinner sig på olika platser.⁶

För att få en bild av ökningen ökade antalet dagliga mötesdeltagare i Zoom möten mellan dec 2019 till april 2020 från 10 miljoner till 300 miljoner, och då är det bara i en mötestjänst.

Även konferenser och utbildningar kommer att visa samma mönster, vi kommer inte att sluta träffas fysiskt men det kommer att ställa större krav på mervärde i det fysiska mötet. Mervärdet ska kompensera restid, reskostnader och ansträngning. Devisen "färre men större" blir troligen ett mantra för det mötande arbetslivet.

Frågor:

- *Hur ser vi till att ha mötesrum som är anpassade för olika typer av möten?*
- *Hur säkerställer vi att alla arbetsplatser garanterar säkra distansmöten?*
- *Vilka krav ska vi ställa för att tillåta anställda att delta på fysiska konferenser och utbildningar?*

Ökat fokus på **integritet och informations säkerhet** kommer även det att bli det nya normala. Genom att flytta ut arbetsplatsen från en fysisk och relativt lättkontrollerad arena till molnlösningar och portabla kontor ställs helt andra krav både på beteenden och teknik. Det är lite som att ta på sig en tröja ut och in, alla sömmar och fula lösningar blir helt plötsligt synliga och öppna för illvilliga attacker. Nära 3 av 4 av de som arbetat hemifrån uppger dock att deras arbetsgivare stöttat dem att upprätthålla informations säkerheten under distansarbetet.

Frågor:

- *Hur kan vi säkerställa säkerheten för känslig information?*

⁴ Kairos Future – Framtidens möten.

⁵ Internet stiftelsen – Svenskarna och internet 2020.

⁶ Exempel - <https://www.youtube.com/watch?v=bpOyqWN9NEQ> (01:20 – 02:45)

Vardagsliv och konsumtion

E-handel blir det nya normala. De flesta stora butikskedjorna har anpassat sina leveransmönster till pandemin för att överleva. Butikerna har till större del blivit utlämningsställen, det gäller såväl matvaror, kläder och elektronik som tjänster inom media, vård och kommunikation. Samtidigt har nya grupper hittat E-handeln. I början av 2020 uppgav 96 % av befolkningen att de använder internet och 93 % dagligen. Det är i åldersgruppen 66+ som användandet ökat mest senaste åren, gruppen 66-75 är i princip ikapp medans i gruppen 76+ använder drygt 7 av 10 internet. Värt att notera är även att 95 % av internetanvändarna har BankID.

Nära 9 av 10 internetanvändare uppger att de har e-handlat, det vill säga köpt något på nätet, under pandemin. En dryg tredjedel uppger att de handlat livsmedel. Av de internetanvändare som är 76 år eller äldre har nära 7 av 10 nyttjat någon digital vårdtjänst.

Var femte uppger att de kommer e-handla i högre utsträckning efter pandemin. Drygt 4 av 10 önskar i högre utsträckning att del av kulturevenemang online och en tredje del att de önskar besöka läkare digitalt.⁷

Frågor:

- *Hur ska vi utveckla stadsrummet med färre butiker?*
- *Coworking/samlingsplatser för hemarbetande?*

Småstaden blir det nya normala. Sedan ett antal år tillbaka har inflyttningen till innerstäderna avtagit. I stora delar av västvärlden har folk börjat söka sig till mer överblickbara charmiga småstäder på längre pendlingsavstånd.⁸ Detta har tilltagit under pandemin när hemarbetet ökat och fler upptäckt att det fungerar bra att inte pendla dagligen till arbetet. Upp till var femte överväger i och med pandemin att byta boende. Hur vi vill bo har länge varit ganska kontant men visar nu en förändring. Fler vill ha större boyta, villan blir populärare, gemensamhetsytor, trädgård, uteplatser och inglasade balkonger eftersöks.⁹

Ett väl fungerande bredband är grunden för ett fungerande distansarbete. Undersökningar visar att 16 procent som har dålig uppkoppling övervägt att flytta av den anledningen.

Frågor:

- *Hur kan vi visa att Piteå erbjuder attraktiva boendeförhållanden inom rimligt pendlingsavstånd?*
- *Hur kan vi utveckla nya bostadsområden som är attraktiva för inflyttare?*

Ökat fokus på folkhälsa är det nya normala. Läget på den svenska arbetsmarknaden är allvarligt och Arbetsförmedlingens bedömning är att arbetslösheten fortsätter att öka och 2021.

Långtidsarbetslösheten väntas i sin tur öka till historiskt höga nivåer. Krisen har slagit hårt mot branscher som hotell, restaurang, evenemang och handel, där tillfälliga anställningar är vanliga och där det finns många ingångsjobb. Den skyndar också på strukturomvandlingen på arbetsmarknaden vilket leder till att vissa jobb inte kommer tillbaka.

⁷ Internetstiftelsen – Svenskarna och internet 2020.

⁸ Kairos Future – Whats on 2021

⁹ Hemnet och riksbyggen - forvaltarforum.se/2020/10/23/pandemin-forandrar-hur-vill-vi-bo/

Forskningen om sambanden mellan arbete, arbetslöshet och hälsa är omfattande.¹⁰ Arbetslöshet har exempelvis samband med riskkonsumtion av alkohol, daglig rökning, spel om pengar och insjuknande i hjärt- och kärlsjukdomar, och är dessutom en riskfaktor för psykisk ohälsa. Även social distansering och isolering kan öka risken för psykiatriska diagnoser. I Sverige rekommenderas särskilt personer över 70 år och de med underliggande sjukdom att helt avstå sociala kontakter. I studier från SARS-epidemin fann man en hög andel psykiatriska diagnoser (25–30 procent) hos personer som under en längre tid varit isolerade.

Äldreomsorgen har till stora delar hamnat i fokus, då målgruppen för äldreomsorgen har varit de värst drabbade av pandemin. Inspektionen för vård och omsorgs (IVO) granskningar med anledning av pandemin har blottat generella brister i omsorgen över hela landet.¹¹

Både patienter som vårdats inom intensivvård och vårdpersonal riskerar långsiktiga psykiska besvär efter den enorma stress och påfrestning som pandemin innebär. Vid sjukdomar som har liknande sjukdomsbild som allvarlig Corona uppfyllde nästan hälften kriterierna för PTSD (posttraumatiskt stressyndrom) vid utskrivning.¹²

Frågor:

- *Hur följer vi upp personal och Corona patienter mående?*
- *Har vi ett fullgott krisstöd för de som är oroliga?*
- *Hur höjer vi lägstanivån inom omsorgen för att klara extrema påfrestningar?*

¹⁰ Folkhälsomyndigheten - Covid-19-pandemins tänkbara konsekvenser på folkhälsan

¹¹ www.ivo.se

¹² Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES) – Coronaepidemin och psykisk hälsa.